

אָקָדָם

• יִדְעֹון האקדמיה ללשון העברית טבת תשס"ד

לזכרה של שולמית הרaben

אמשיך לכתוב בעברית, בידיעה שכל שנה פחות ופחות אנשים יבינו" (זיכרונות האקדמיה, ט' בסיוון תשנ"ו). "יש היום בעולם השתלטות של האנגלית על כל הלשונות והתרבותות, ולייננו נדוחות גם רגלי העברית מפני האנגלית. בהרבה ארצות האינטלקטואליות היא הדואגת ללשון מותקנת, ואילו אצלם האינטלקטואלית משדרת מסר סמוני ולא כל כך סמוני שהעברית היא תאונה זמנית, שהיא מוכרתת במקום פרובנצייאלי, והלשון החשובה באמת היא האנגלית [...]. פעם היה לנו טקסט משותף, המקורות ולשון המקורות; היום אין טקסט משותף. היום הטקסט היחיד המשותף הוא אולי המקוםון, המקיים אם תרצו. יש בורות נוראה. אני מכירה את כל התאוריות סביבה הבותות הזאת, ואין מנוס כזו המחשבה שמנסים להפוך צרה לפילוסופיה" (שם, ג' באול תשנ"ד).

יש זכרה ברוך.

חברת האקדמיה הטופרת והמסאית שולמית הרaben הלכה לעולמה Bali, במרחצון תשס"ד. הגבי הרaben זיל נבחרה לחברת יוצת בשנות תשלי"ט ולחברה מלאה בשנות תשמ"ז. היא עשתה רבות למען האקדמיה ללשון הן בהשתתפותה הבולטת במיליאת האקדמיה ובraudotica - הייתה חברה בוועדות למונחי הרפואה, הפסיכולוגיה והמיורוביולוגיה ובוועוד המינוח - הן בדרכה ציבורית בזכות האקדמיה ומטרותיה.

שולמית הרaben אהבה את "הפסד הלשון" בימיינו. "מי המפסיד העיקרי מהפסד הלשון?" שאלת והשיבה: "יל יש הרגשה שכסופרת, אני המפסידה. אני המפסידה מפני שהיומ רצים למלון כדי לחפש מילה פשוטה כמו להתכרבל. היום נכתבים ספרים בלשון העברית שמכונים ישר לתרגומים [...]. אני

יובל לאקדמיה ללשון

האקדמיה ללשון העברית הוקמה על פי חוק באולול תש"ג (1953), ובכיסלו תש"ד הרכנסו חברי לשיבת המילאה הראשונה. נציגים חמישים שנים מהקמתה ולבסוף את יארח נשיא המדינה מושה קצב את חברי האקדמיה לשיבת מליאה חגיגית בנווכחות עובדי האקדמיה, חברי ועדות המינוח, אנשי לשון מן האוניברסיטאות וידידי האקדמיה ללשון. האירוע יהיה בבית הנשיא בירושלים ביום שני, כ"ב באדר תשס"ד (15 במרץ 2004).

דמי החתימה על "אקדם"
לשנת תשס"ד – 15 נס

- חדש -

המשךה למקורה

מאת

ישראל ייבין

מחיר מבצע 70 נס
(מחיר רגיל 85 נס)

פרטים בטלפון 02-6493555, 02-6493512

עוד בגילוון

- "שאלת הכתוב גיוראה?"
מאת מרדיqi מישור
- **למד לשונך** – מונחי הספרנות
- **"שגיונות" בעברית בשיריםバイאליק**
מאת אסתר גולדנברג

300 מונחים חדשים בספרנות

לפני כשלושים שנה פרסמה האקדמיה ללשון העברית את "המילון למונחי הספרנות" (תש"ל). אנשי מקצוע סברו שיש לעדכן את המילון ולהשלימו, ולשם כך הוקמה בשנת תשנ"ד (1994) ועדת חדשה למונחי ספרנות. הוועדה הוסיפה מונחים חדשים, שניתנה מקצת המונחים והתאמימה מונחים מסוימים למציאות ימינו. כך נקבעו, למשל, הפֶּנְיֵה (במקום "רמייה"), חַצִּי שְׁבוּעָן (במקום "מופיע פעמיים בשבוע"), מָאַתָּה (במקום " עבר זמן החזרתו"), מִדְרִיךְ (במקום "ספר כתובות"), עֹזֶטֶן (במקום "דף מקופל"). למונחים מסוימים נכתבו הגדרות מבהירות לצורך אנשי המקצוע. הרשימה ובها כשלוש מאות מונחים אושרה בישיבת המילאה מיום ט"ו במרחצון תשס"ד (10 בנובמבר 2003), וכבר היא עומדת לרשות הציבור באמצעות המונחים של האקדמיה באינטרנט (ספרנות, תשס"ד).

המשך בעמ' 2

ומכאן שקשר בין משמעותן של המילים המוצעות ובין **מדיה** במשמעות החדשנות והמתחדדים הוא קשר רפואי. ולאחר שנזר על כל חלופה עברית שתיקבע **למדיה** לאבד מלכתחילה את משמעותה היסודית ולשאת את כל מגוון המשמעותיות שדבוקו במיללה הלועזית, אבד הטעם לקבוע מונח עברי – שעבריותו תהיה בוצרה בלבד ואילו בתוכנו לא יהיה כי אם בבואה.

מידוד, נקודות מידע

לא מכבר הגעה אל האקדמיה פניה בוגר למונה שהחל מחלק בתחום הארגון והניהול: **benchmarking**. תחילה לשיפור ביצועים בארגון על ידי השוואת לדוגמה אחרים. מקור שם הפעולה האנגלי הוא צירוף המילים **bench**-**mark** בתחוםים שונים – 'נקודות קבוע', 'ציוון דרך', 'בוגון ביצועים' וכדומה. במקורו **bench**-**mark** הוא עצם תמידי המשמש את הנקודה שroma נמצאת מעל למשור ייחוס מסוים, למשל מעל לפנייים.

בזעדה הוצאה המילה **מידוד** לצוין שם הפעולה, **נקודות מידע** לצוין שם העצם (**benchmark**). בignumיקם להצעה: השורש **מיד** שקורן וככללי דיו לשמש בהקשרים השונים שהמוניים משמשים בהם; **קביעת שם פעלה** שונה מן 'מידידה' נתנת מענה לצורך במונח ייחודי – ואם כן אפילו חידוש אין כאן. כבר במקרא – **ובערת מילא** – מונח קיים. הובא בחשbon שהמונה **מידוד** קבוע בעבר תרגום ל-**gauging**, **gaging** (במשמעות מדיה, חזוק חומרים, הידROLוגיה וככימיה כללית). אחת מן ההגדרות למונח (במיון הכימיה הכללית) הוא 'מידידה בהתאם למידת-אב, שיטה וכדומה'. יש כאן אפוא הרחבה של מונח קיים.

שלא כבאנגלית שבה נוצר שם הפעולה (**benchmarking**) משם העצם (**benchmark**): צמד המונחים העבריים הולך בכיוון הפוך: נקודת המוצא היא שם הפעולה וממנה נוצר שם העצם: **נקודות מידע**. קוביי המונח הצלחו אפוא להשתחרר מן מתומות העולם שהולדיה את צמד המונחים הלועזי זה מכיוון הגירה הלועזי – ולהעמיד צמד מונחים עברי עצמאי.

שני המונחים הובאו לפני מילא האקדמיה, וזה מננה וגורמה לאשר את המונחים **מידוד** ו**נקודות מידע**, ומайдך גיסא החלטה שלא לקבוע חלופה עברית למלטימדיה.

רונית גדייש

השער מעמ' 1

300 מונחים חדשים בספרנות

ברשימה יותר מ-300 מונחים מתוך הקודיקולוגיה – חקר כתבי היד. מרבית המונחים האלה משמשים את אנשי המקצוע אך עד כה לא נכללו במילון. בМОונחי הקודיקולוגיה סוג כתב ובהם **כתב מרבע**, **כתב רהוט**, **כתב בינוני** (כתב המופק במספר משיכות קולמוס הקטן מספר המשיכות של הכתב המרובע, אך גדול במספר המשיכות של הכתב הרהוט).

ברשימה החדשה הוסדרו מונחים לצוין אוספים של טקסטים: **ילקוט** (אנטולוגיה), אוסף יצירות בנושאים או מתקופה מסוימת וכדומה), **מבחר** (אוסף קטיעים מתוך חיבור או חיבורים, **שלמים**, **เลקוטים** (אוסף טקסטים לצורך לימוד), et alii, **etc** וכן המונח **דף** (reader, flipchart, כלי עזר להרצאות וכדומה).

חברי הוועדה: ד"ר יהונתן יאל, לשעבר סגן מנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי – יו"ש ראש הוועדה; פרופ' אלחנן אדלר, מרכז רשות הספריות הבינלאומי והאוניברסיטאי ומנהל המכוון לפלאוגרפיה, המרכז לשירותי מידע דיגיטלי; פרופ' מלacci בית-אריה, מנהל המכוון לפלאוגרפיה, האוניברסיטה העברית (לשעבר מנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי); איריס חי, מנכ"לית מרכז הדרכה לשירותי תל-אביב-יפו; ציון שורר, לשעבר מנהל הקטלוג העברי בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי; חברי מזכותם: רפאל וייזר, מנהל המחלקה לכתבי יד וארכיאונים בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי; תמר ליטר, ספרנית. נציגי האקדמיה ללשון: חברי האקדמיה פרופ' אפרים חזן ופרופ' אמנzie פורת; מלכה זמלי מן המזוכירות המדעית; מזכירת הוועדה: רחל סליג.

תודה מרובה שלוחה לכל חברי הוועדה על תרומתם לעבודת הוועדה, ובividוד למי זמלי ולחברים יי' יואל, צי' שורר וא' אדלר שהיו חברי בתת-הועדה שגיבשה את הרשימה והגישה הצעות לדין בוועדה.

על עבריותם של מונחים – "מולטימדיה" לעומת "מידע"

בדבר הן במוניים מקצועיים בטכנולוגיות המידע, כגון מונומדיה, היפרמדיה, מז'ית הצעה, מז'ית יצוג, מז'ית הדוציאת, הן במלחינים בשימוש כללי כגון ספריית מידע ומדיה-טק. כموון לא אגט ולא מzd יפים לכל השימושים האלה.

ולא מzd יפים לכל השימושים האלה.

לפניהם של שתי מיללים לוועדות שהועדה

לפני קוביי המונחים באקדמיה עומדת לעיתים קרובות השאלה באיזו מידע אפשר להעמיד חלופה עברית למונח לוועדי שלא תהיה בבואה מוחלטת של הלעוז אלא תהייה עברית גם בצורתה וגם ברוחה. הנה סיפורן של שתי מיללים לוועדות שהועדה למלחינים בשימוש כללי נדרשה להן, האחת הוליכה את הוועדה למוביל סתום והאחרת נמצאה לה פתרון עברי ראוי.

מולטימדיה

המילה **מולטימדיה** נפוצה בתחום המחשב. מדובר בהציג מידע המשלב טקסט, תמונות, קול, וידאו וכדומה. כך יש היום אנטיקלופדיית מולטימדיה וכיוצא בה. מקור המונח מתחום התאטרון: שילוב אמנויות – במופעי רחוב למשל – משחק, מוסיקה, אמנויות חזותית ועוד.

בתחלת הדיוון בוועדה עלו כמה הצעות ובهن **רב-ממד** ו**רב-אגט**, ואולם מהלכו התברר קשה לנתק את המונח **מולטימדיה** ממוניים אחרים שהרכיב **מדיה** משמש

שגם היא במקורה הלטיני **czora** (ברבים). של מדיום. גם באנגלית וגם בעברית היא משמשת היות כורת יחיד, בדומה לפורמיות ואולם השדה הסמנטי של מדיה התרחב והתרחך מן המשמעות המקורית של מדיום,

שאלת הכתב ניუורה?

מאת מרדכי מישור

שלושים וחמש שנים עברו והשאלה לא ניוערה, ואם לדון על פי האידישות שהציבור מגן כלפי ענייני לשון, דומה היה שלא תיעור לעולם. וכך על פי כן – **היעור ניוערה!**

במוסף "7 ימים" של העיתון "ידיוטות ארכונוגט" מיום י' באב תשס"ג (8 באוגוסט 2003) יצא אייר לפיד בערינו פשוט: להשתמש בסימן אחד במקומות קמצ', פתח וחתוף-פתחה, שהרי הגיitem השווה, ובסימן אחד במקומות צרי, סגול וחתוף-סגול, שהגיitem השווה. בעיקרונו, זו בדיקת התקנה שהציג ברוחיים בתשי"ץ! לפיד מציע שהמייצגים של שתי התנוונות אלה יהיו הקמצ' והסגול, אבל מניסוח הדברים נראה שהפרט הזה אינו עקרוני, ומן הסתם לא יהיה מתנגד לפתח ולצורי דזוקא. הצעתו של לפיד זכתה מהר מאוד לתגובה מאות שמוآل קינן (שם, 15 באוגוסט). קינן תומך בעצם הרעיון, אלא שהוא מציין פתח וצורי. עוד הוא מציע סימון ההברה המוטעת, שהוא חידוש ממש. הוא מכנה את שיטתו "ניקוד קל". קינן קורא לקבוע[U] עובדות בשיטה ולא להמתין לאקדמיה לשון, מפני שהוא "איינה מסוגלת, לנראה, לקבל החלטות חדשות". לא יצאו שבועות מעטים והנה זכינו לכתבה חדשה, מורתבת ומודגת, מאת מנים בן, במקומו "זמן תל-אביב" מיום 19 בספטמבר. הוא מזכיר את ההצעה של יair לפיד, וטוען שהוא עצמו דוגל מזמן בשיטה מעין זו (המתאימה כמעט להצעת קינן, שכפי הנראה לא הגיעה לידיוטו). בן פורס ביטר הרחבה את שיטתו, הוגנת גם לכתב האותיות, אבל לעומת זאת שיטתו הינה מוכoon לכתב ה"IMALA", שעליו יורכב הניקוד המוצע; ונראה שהדבר הזה היה גם לפיד וגם לקיןן. לשיטתו יש לנתק "בדיקות כמו שמדוברים, או כמו שמדוברים בניקוד התקני". מנים בן מגדים את שיטתו הילכה למעשה בשיר הידוע של ביאליק "מנาง חדש": "מנาง חז' בא למידינה / שמלאת שיש וקתוונית פסים" וגוי.

כפי שהוזכר לעיל, צפה ברוחיים ש"כעבור שנים שוב תיעור השאלה ותידון לפי אותה השעה". עכשו שניאורה השאלה – מה נשתנה בעמדות הציבור? ממש תקופת הזמן הזאת – תשס"ח-תשס"ד – הספיק הציבור הרחב להתנתק מהתמונת המילה המנוקדת. הדבר מעצער, כמובן, שהרי זה ביטוי של כשל בחינוך, אבל יש בו, בדרכ' פרדוקסית, הצד של חיוב: הדבקות בניקוד הקיים אינה עוד חריפה כפי שהיא לפני שלושים וחמש שנים, בזמן שהוגשה ההצעה למיליאת האקדמיה, ונפתח פתח לדיוון לא משוחד בתקפיך הניקוד. מצד המחברת התחזקת ההכרה שהnikud המצא מעיקרו להשלים פרטיה הגיitem שאין האותיות בלבד מביעות, עדה עדה ומסורת הגיitem הייחודית, והרכבתה של שיטת הניקוד הטברנית על מסורת הgiitem הספרדי – הgiitem התקנית שלנו – מתרפרשת היום כמשמעות כלאים, אם לא כתאות היסטוריות. נמצא אפוא שהקביעה ש"רפורמה בניקוד לא התקבלה על כל הציבור", שהייתה נcona בתשי"ץ, שוב אינה נcona היום, בשנות תשס"ד. אדרבה, זמירות חדשות, שונות בתכליות, נשמעות בזיכרון. הפה שאסר את הרפורמה אז, הפה שמתיר אותה עכשיו. ולא רק מותר אותה – תובע אותה. כמובן, כל תקנה שתתוקן צריכה שיקול דעת, כדי שעיקרונו מבורך לא יצמיא תוכאה פרוצה ושרירותית.

כללי הכתב התקני של ימינו נקבעו באקדמיה ללשון העברית בתשכ"ח (1968), לאחר שנים רבות של ויכוחים סוערים שבלשנים ומונחים היו מעורבים בהם. החלטות האקדמיה התבבסה על המציגות החברתית של אז, וננתנה גושפנה לקיום של שני כתיבים: כתיב מנוקד (או בניקוד אקראי בלבד), על מצע אותיות דל באמות קריאה, וכתיב חסר ניקוד (או בניקוד אקראי בלבד), על מצע אותיות דל באמות קריאה, וכתיב מוגבם משלו.

כבר עם הגשת ההצעה להצבעת המילאה, בישיבתה ביום ו' בניסן תשס"ח, היה ברור לכל שאין זה הפתרון המוחלט; הכתב חסר הניקוד לא פתר את בעיית הייצוג החד-משמעות של כל התנוונות, והכתב המנווקד, הנוטן פתרון לכל תנוועה, לא עמד ב מבחן המציגות של בית הספר. ואין צורך לומר שעצם קיומם של שני כתיבים אינם מצב בריא בשון. ואכן, את הגשת ההצעה להצבעה לאחר ששרה חברותים יגו על ניסוחה, סיים זאב ברוחיים, אז סגן נשיא האקדמיה לשון, בኒמת השלמה שלאחר ייאוש: "איןני בא לשבח את המיקח, אין זה פתרון גמור לשאלת הכתב [...]. אין זו אלא הסכם הנוהג, ובעיקר: זהו המקסימים האפשריים להסכים זה עם זה כעזרה חברותים באקדמיה. אנו מציעים למילאה שתתקבל את ההצעה הזו כמות שהיא לא שום שינוי, ותסימן בכך את פרשת הכתב לתקופת זמן. מן הסתם עבור שנים שוב תיעור השאלה ותידון לפי תנאי אותה השעה".

ברוחיים הציג, כמובן, את העמדה המוסכמת של הוועדה. את העמדה שלו עצמו אפשר ללמוד מדברים שאמר שמונה שנים קודם לכן לפני קהל של מורים ומונחים (ב' במרחשותון תש"ד): "נון, אלא שהnikud של התנוונות, אלא שהnikud שלנו אינו מכוון מבטאנו ולא נוצר כלל למבטא הספרדי". רואה לומר: הניקוד "שלנו", הטברני, הויאל מסורת הגיitem שהי היה בה שבע תנועות, והיה בה הבדל בהגייה בין קמצ' לפתח ובין צירי לסגול; ואילו ההגייה שלנו, הספרדי, מקיימת מסורת של חמש תנועות, וההבחנה בין קמצ' לפתח ובין צירי לסגול אין בה ממש בהגייה. המשקנה אפוא אחת היא: "הnikud עשוי לשמש כל הדרוש לנו, רק אם ייעשו בו תיקונים, אם תישעה בו רפורמה, שתבטל את הקמצ', אולי אף את הצירי או את הסגול, וחתפים". ולמה לא הצעה הוועדה רפורמה כזאת? כי "לאנשים שעסקו בעיה לא נראתה, ואין נראה להם הימים [בתשי"ץ], כל סיכוי שרפורמה בניקוד תתקבל על

בל הציבור" (ז' ברוחיים, לשונו לעם יא [תש"ד], עמ' 51). יש להתפעל מן העמדה המשותת והאחרת של האקדמיה לשון העברית, שמנעה מלבוקע הלכה שהייתה עתידה שלא התקבל על כל הציבור. ואני מתפעל גם מכוחו של הציבור בדור ההוא, שהאקדמיה ראתה אותו ראוי שتبטל את רצונה מפני רצונו. המהלך הניקוד לבינוי, וסופה שהופקדה בידי מומחים. בחיי היום יום אין משתמשים בניקוד, אבל צורכי הלשון לא נשטעו, והמילה הלא מנוקדת נותרה עモמה כשהייתה.

שענין הכתב לווח עלייה, ונדרשה החלטה כלשהי, אפילו שאינה שענין הכתב לווח עלייה, ונדרשה החלטה כלשהי, אפילו שאינה המוחלט, כדי לסייעים, כאמור, את פרשת הכתב לתקופת זמן. אלא שמיד ועוד: "מן הסתם בעבר שנים שוב תיעור השאלה ותידון לפי תנאי אותה השעה".

דף מידע, עلون מידע

■ (prospectus) פָּרֶסֶפְּקָט (מלטינית:

דף או עلون שביהם מידע תמציתי על מוצר, על מוסד או על שירות. דף המידע או עلون המידע נלוים למוצר או מופצים למעןינים בהם.

דף פרסום, עلون פרסום

■ (flyer, insert) דָּף פְּרָסּוֹם, עַלּוֹן פְּרָסּוֹם

דף או עلون שביהם פרסום למוצר או לשירות. דף הפרסום או עلون הפרסום מופצים במקומות ציבוריים, על שימושים מכוניים, בתיבות מכתבים וכדומה.

מלאי

■ (holding, inventory) בָּנְגָלִית:

כל הפריטים הרשומים בספרייה, במחסן, בחנות וכדומה.

מצאי

■ (on-hand inventory) בָּנְגָלִית:

פריטי המלאי המצוים בספרייה, במחסן, בחנות וכדומה. בספריות יש חשיבות להבחנה בין המלאי למצאי: הספרים המשאלים רשומים במלאי, אך חסרים במצאי.

תמצית

■ (synopsis) בָּנְגָלִית:

סיכום עיקרי הדברים של טקסט, שבו המסכם עוקב אחר טקסט המקור ומתמצאת אותו פסקה אחר פסקה. בדרך כלל התמצית משמשת לצורכי לימוד, ואני נכתבת בידי כותב טקסט המקור.

תקציר

■ (abstract) בָּנְגָלִית:

סיכום של טקסט, בדרך כלל טקסט מדעי, הנכתב בקיצור נמרץ. התקציר מובא בכתב עת, בעבודות דוקטור, במאגרי מידע וכדומה, ועל פי רוב נכתב בידי כותב הטקסט.

שעתק

■ (reproduction) בָּנְגָלִית:

יצירת העתק מדויק ככל האפשר – למשל על ידי צילום – של ציור מקור, של מסך מקור וכיומה. שעתק הוא שם הפעולה וגם תוצאת הפעולה.

תנ"ז דעתך

■ שם העצם המופשט הנגור משם התואר מנוי (כגון מנוי על עיתון) הוא מנוי. למשל: אtamol חתמתי על מנוי לאקדם. כתעת אני מנוי.

מיידען

■ (information scientist) מי שותפקידו לאגור מידע או להציג מידע מודע מתוך ספרים בספרייה ומתחום מאגרי מידע ממוחשבים. שם המקביע: **מיידענות**.
תן דעתך: (א) בצורה **מיידען** הקמצ שבסבילה מיידע משנה לשואה בבוואר סמור לסיומת ז', דוגמת המילים משפטן, מידען. (ב) המונח העברי לאינפורמנט אינו **מיידען** אלא **מסרן** או **עד**.

עיבול

■ (entry) רישום פרטי כערך בקטלוג, במילון, באנציקלופדיה או ברשימה אחרת. גם הערך הנרשם נקרא עיבול.
הפועל: **עיבול**.

השורש ע"ל מקורה במצוות ארמית, ומשמעותו להכנס (דוגמת הכנסת ערך לרישימה). הפועל הארמי מוכר מן הפיירה (על פי בבא מציעא לח ע"ב): **מעיל פילא בקוףא דמיחטא** (התרגום המילולי: מכניס פיל בקוף [בחור] המחת), ככלומר מיישב דברים בדוחק.

סקרר

■ (browse) סקר תוכן של מדף, של ספר או של קטלוג, כדי ללקט מתוכו חומר לעיון.
שם הפעולה: **סקרור**.
בתוךם המוחשבים הדפסות או עלעול הם המונחים שנקבעו תמורה **browsing**.

שומר שומר דף, שומר עמוד ובדומה

■ (catchword) מילה או מילים המובאות בשוליות התחתונים של עמוד או של עמודה בטקסט, והן שותות למילים הפותחות את המשך הטקסט בעמוד הבא. השומרים מסיעים לקרוא לשומר על רצף הקריאה.

מלת אבן

■ (icon) מילת איכון מילה או חלק של מילה המובאים בראש עמוד (או עמודה) במילון, באנציקלופדיה וכדומה, ומצוינים את הערך הראשון והאחרון בעמוד (או בעמודה). מילות האיכון מקלות על הקורא למצוא את הערך המבוקש.
המילה אבן נגזרה מן איקן (=היכן), ופירושה מציאות מקומו של אדם או של דבר מה.

המונחים שבulousים האלה הם לקט מtower "רשימת מונחי הספרנות" שאושירה במליאת האקדמיה בעת האחרונה.

■ תיקון למונח **סֶבָא רֶבָּא** (עלון 50): הצורה **סֶבָא** (בדגש בבי"ת) נקבעה על פי ההורוח הציבור. הצורה המקורית (על פי הארמית) היא **סֶבָּא**.

"שגיאות" בעברית בשיריו ביאליק

מאת אסתר גולדנברג

ומעליה מהרבה סופרים" (דברים שבעל-פה, תרצ"ה). לא רק כאן השתמש ביאליק במילה **למרות**, ורק לימים, משஹסיף והעמיק לדעת את העברית לתולדותיה ולכל פניה, אסר מה שלפניהם התיר. משאלתו הייתה שמא נזק את העברית המקורית והנכונה, הנקיה מוחותם הלו, ו"עלות הייחוסין" של המיללים והביטויים היו יסוד חשוב בתורת הסגנון שלו. ביאליק גרס שהעברית המשוערת והרבנית אשר בתפוצות הגולה שימשה בספרות השאלות ותשובות, המוסר, המנהגים והפרשנות נחותת-ערך היא לעומת העברית הייננה, הטובה והטבעית. מתוך השקפותו לשולן נכונה היא יסוד וחובה לשיר הטוב באמת קבל בתרכזה לפני רבעניצקי: "חזרונות אשר פרצה [...] אין כישرون ואין רעיון חדש, אין ידיעת הלשון" (איגרת ט).

הצירוף בין... ו' בשם השיר "בין נהר פרת ונهر חידקל" (תרס"ח) עוד בשמונה משירי ביאליק איןנו נכון לדעת מחברי "מדרייכי הלשון והסגנון". בין... ו' דחק את בין... ל', שהוא לבדו בא בתנין' שונחشب עברית צחה וטובה, בהשפעת בין... ו' שעברית ואחר כך נתרווה הצירוף עוד על פי המקובלות בגרמנית, ברוסית ובפות אחרות. מראשית צמיחת בין... ו' פסקו המדקדקים העבריים בראשם יונה אבן גנאה כי המשורר שכנה ב'שגה', מפני שלתועלת המשקל והחרוז אין בין... ו' כל יתרון על פני בין... ל'. על שלוש טיעויות בשיר הזה עמד המדקדק אברהם אברונין אך בשיבוש בין... ו' לא ח. אילו העמידו את ביאליק על הזרות שביצירוף בין... ו', שהוא מירשת המנה הלא צחה והלא שורשית שבעברית הרבענית, אולי היה מבכר את בין... ל'.

פריטום הביכורים של ביאליק היה מאמרו "לរעון היישוב", שנדפס בתרני'א בעיתון "המלי"ץ" בחתיימת ח.ג.ב., ואלאזון. החיבור ביאליק היה אז תלמיד יшибת וולוזין והעברית שלו רבתנית-משכילתית אך טוביה מהעברית שבדרכ' כל רוחה באוטם ימיים. כאמור שנה לפניים בדקדוק ובכתב, לדוגמה, "להשירש מנהגים" במשמעותו שלראשי.

עד מהרה הלכה כתיבתו והתקנתה מן הסגנון הרבני המלא טעויות דקדוק ומלייצות לא נאות ולא ראויות, והעברית שלו השפירה וויפתה עד מאד. מכוח מעמדו המיחוד בתרבות העברית ולימדים גם מטעם חברותו בזעם הלשון העמיקה בו תחושת השילוחות להיות מורה לרבים והוא עשה ערך יותר ויוטר לנכון בעברית לעומת הפסול, לפשט והיפה כנגד המיליצי והלא נאה. ואולם המיליטeshagiot, המזרות או המעין דיאלקטליות היו לו עזר במקומות

שכפּ עליו המשקל והחרזו לטופס לשון עברית בניתה. בשירים שכתב ביאליק לפני "עובדתו בשדה השירה הספרידית", בלבשונו בשנת תרפ"ז (איגרת תש"ע), כיון בחכמה ובחוש לשוני ספרותי נפל לא דעת המשוררים בספרד ולמנגיהם בכתבת שיריהם. ברכובី הדברים היו המשוררים הערביים מופת למשוררים העבריים בהקפה על לשון תקינה הנשמרת לקביעות המדקדקים ועל אמנות המשקל והחרזו המעלולים. מילים מן הדיאלקטים הערביים, רבות מהן פרי היקשים והשוואות במערכת הנטיה וכן יצירות צפיות אפשריות "בכח" שלפי החשערה נדקרו מפני צורות אחרות חריגות שగבו עליהן – מילים שלא היו המצא בדוחה – שיישמו למשורר העברי מלא לעת מחסור במילים אחרות. מקום שלא נכונו למשורר העברי המשקל והחריזה על יסוד אוצר לשונו הטובה, שרובה לשונו בתנ"ד היכבּת. הוא נדחק ונאלץ לחת בשיריו מילימ

בchodש שבט תרפ"ז השיב חיים נחמן ביאליק ממקום שבתו בתל-אביב למורה והסופר הירושלמי קדיש יהודה סילמן שאל בעניין מוקשה אחד בשירת "המתמיד". ביאליק הסכים להשגו ש"לשון החוץים וענייניהם קשים קצת" והצדק בהסבירו "ואלהים ישלח למשורר את שגגותו ואת זוניו בבוואר בין המקרים של המשקל והחרוזו ובירחו אם עדין עמד אז בשנות בחורותנו. אילו כתבתתי את החוץים ההם עתה, אפשר שהייתי מוצא לי משול אחר להיחלץ מן המיצר" (אגרות ביאליק, תרצ"ח, איגרת תפפו). המקרים הם הגבולות והצורות מחמת מתכונת המשקל והחרוז שהמשוררים מבקשים לקיים במלואה. דבריו ביאליק קרובים בעניינים ובworthם לדברי המשורר משהaben עזרא, בן ספרד במאה הילא-הילב, בחיבורו הערבי על הפואטיקה העברית. הספר יצא לאור בגרמניה בשנת תרפ"ד בתרגומו של בר-צ'יון הלפר ושמו העברי "ספר שירת ישראל". בתום דיוונו בשפת השיר כתב רמב"ע: "אפשר שיבוריו" אינם שלמים מכל פגימה, שהרי כל בשר ודם חוטא [...] יש מהם שבחרתי בימי שכرون הבהירות [...] בימים החם שהזכיר הילאי בקי ורגיל" (עמ' קנו). ל"מתוווכחים" אותו על ציווה לאחרים "להיזהר מהה שחתיר לפעםים לעצמו" השיב: "אילו לא היה מוכיח את בני האדם אלא מי שאין בו חטא, לא היה אדם מוכיח לעולם" (עמ' קנו). כשנתיים אחרי הופעת הספר הזה החלו ביאליק וחברו י"ח רבניצקי לשקד על כרכי המילואים לשיריו שלמהaben גבירול ועל מהדורה מדעית ומולמדת לשיריו משהaben שירת ישראל" וכשבת על "שגותיו בלשון החוץים" כבר היה בסירה העברית הזאת לכל אופניה.

באדר תרפ"ט כתב ביאליק איגרת אל המורה שמואל קנטروبיץ
שישב בorporה והעה לפניו את רשמי עיונו בספרו החדש "תורת
המאמר, חלק ב' מון דקדוק השפה העברית לכל סגנוןיה". את הספר
בכללו שיבח אך הוסיף: "דרכי השימוש של לשון חכינו וגם
בספרות ימי הביניים עדין לא נחרטו כל צורכם ועל בורים" (איגרת
איסו). מאלפים דברי ביאליק "הזכות שאתה מלמד על ימורות'
והיות' אינה מתקבלת על לב. תחת 'למרות' אפשר להשתמש
במלות עם כל', אף על פי. מחד העם שכתב למרות וגם היהות ו[
אין כל ראייה. אף הוא נכשל לעיתים בנאולוגיזם בלתי נכון נכון מתווך
השפעת הלשונות האירופיות" (שם). ביאליק נודע ברוחשי אהבתו
והוקרתו לאחד העם, ואך על פי כן ראה לפוסול גם שימושיו לשון
רגילים בעברית של "המורחה". ועוד הוסיף: "'היהודים' – אמנים זכוטה
גדולה מזו הקדמתם לפיו שנבראה ע"י רבנים ובעלי בתים ונתקיימה
בספרותנו ביחד בלשון הרשימות בפנקסאות ובשטרות כמו
דורות, אבל גם תמורה יש למצוא מלים עבריות יותר, ובכל
מקום אפשר להחליפה במלת 'הוואיל' התלמודית" (שם). **למרות**
מתרגמת את *trotz* הגרמנית והיות' הרבענית נתגלחה מן השימוש
המשמעותי – **לכונת**.

בנין תרע"ג באספת "חובבי שפט עבר" באודסה נ שא באילק נאום לזכר יהיאל מיכל פינס והיל אלוטו על "אמנות ו טוב טעם" במילים שבחר להכניס לעברית ועל שביקש "מלה עברית בראשיה". בנאומו אמר עוד: "למרות האורתודוקסיות המוחיקת לו היה משכמו

80 שנה לעלייתו ארצה ולבחרותו למועד הלשון (1924)

אותך, אשר לאחר שלושים שנות עברית מילולית בגלות שבחן נדחה יקלקל את החזרו דווקא בעברית הנשמעת בארץ ישראל! בודאי היה מרשה לנקד אותך, שהיא לבדה חרוזת עם הגלויה, והיה חרוז על נימוקיו להתריר (לאחר מעשה!) לדונש בן לברט לכטוב לשם הידת עברו במקום בעברו, מפני שבאמת עברו היא המילה המקורית המשופשת על כנה. לעניין **אותך** בחരיות ביאליק היה מסביר "לא נתפס על המשורר בדוחק השרי", כי **אותך** נוצרה כדי מתוך השוואה ודמיוי (בערבית – תשבייה) אל הצורות **"הגבורות"** **ספרץ**, **אמץ**, **שمرץ** ו**כמוץ** ויתכן שאף היה מגדרה "מושחת אל העיקר", אל צורת הנטיה המקורית, הסדרה והצפיה שנחיתה מפני **אותך** החריגה. לפי פרקי הדקדוק **"המתחשב"** באיזו הנבון בין כבלי הדקדוק ובין יפי השיר **אותך** אף עדיפה מן **אותך**, שנזקה לשיר המעולה רב מתועלה לדקדוק המשולם. הנושא להיבתו נידון במאמרי **"דוחק השיר בתורת הלשון העברית בימי הביניים"**, מחקרי לשון מוגשים לזאב ברוחים (תשמ"ג).

ב. בשירת **"המתמיד"**, שראשית כתיבתה בשנים תרנ"ד-תרנ"ה, חרז ביאליק **"על שמורות שני עליינו הדבקות"** עם **"תשענה הרחבות הרקיקות"**. אילו כתב **"ישמעו הרחבות הריקים"**, לא היו החרוז והמשקל בקריאת המליעלית שנגעה אז מתיקיים. השימוש **"רחבות ריקות"** **דוגמת "**סודות עצומות" ו**"רוחות גדלות"** אופייני מאוד לעברית המשוערת וההשפעה – לעברית הרבנית. בלשון העربית **"רבים שאינם בני אדם"** ניטים בלשון נקבה יחידה, ואולם איפלו מותוק **"שגרת לשון ערבית"** בעבודת המתרגמים בני תיבון הצירוף **"סודות עצומה"** זו כל כך עד شبשעורוב מותן וסביר נוצרה רק מעין הגירה **"מאכלות אסורת"**. ועוד זאת, בעברית הרבנית הייתה **וחוב** לשון נקבה כמוינה הדקדוקי בגרמנית אשר אין בו רוח חיים זקראהו ונקבחו. על שום תבנית המכטם המחווד שלה תלו אותה באברהם ابن עזרא, אף שאינה מתוישבת כל עיקר עם שיטתו בכתב הדקדוק והפרשנות שלו, כל שכן עם דבריו **"לשון הקודש בידי רבינו אלעזר [הקליר] נ"ע עיר פרוצה אין חומה שעישה מן הזקרים נקבות והפק הדבר שיאמר שושן עמק אויימה..."** (בפירושו ל Kohlath, א), ויעני במאמרי **"תורות לשון ועברית נכמה בימי הביניים"**, שננו נד (תש"ז) סעיף ב. samo של ابن עזרא העניק לרשות-זכות הזאת סמכות ואחריות, ובעתינו רפתח ההקפה על השימוש המדוקיך בלשונו זכר ובלשונו נקבה.

כל דקדוקי זה כלשהו וכפирשו הובא בספרי תורה השיר העברית מן המאה ה-11' ובמה נועד רק להושיט עזרה למשורר האנוס על פי **"מאזני השיר"** – הם המשקל והחרוז – לסתות מן העברית הנכונה והמדויקת. **"זקראהו ונקבחו"** היה אחד התיתרים המוסכמים, המובנים והמקובלים ביוטר לפיעוט ברשות הדקדוק העברי, למשורר העברי ובקבוצתו למשורר העברי. בן גיבורו, לדוגמה, כתב בשירו **"הגינה"**: **"הדים כי שחתה"**, **ונעמד מגנד דפקת"** לשם החריזה עם **שוקתקת** ועוד מילים שסופן **קתקת**. **"ב'המתמיד"** כתב ביאליק פעמיים **"גרכון נחר"** שלא במקום החרוז, ואילו חריזה עם **"לשם שיבוא וקנאה"** כתב: **"כל גרכון נחרה"** בהירת **"נקבחו"** ובסיוע איברי גוף כגון עין ויד, אשר בתנ"ך מחליפים לעיתים את מינם הדקדוקי הרגיל.

ג. בזמן **"תאמיר אהיה رب"** (תר"ס) נכתב **"תאמיר תפש מרצע – הנה נטל עקצח"**; שמא אמת קרקע – אסור מלחמת מקצתה!. מקצתה היא אמת הקרקע, ואין מנוס מלחרו, אותה עם עקצתה, המנקבת

משמעות, **"מכוערות"** ופסולות אך לא שלוחות רסן בהיותו **"חטאים ברשות המדקדק"** שהגה והצע **"תקנות לשעת חירום"**. מילים בנות השכבה הנמוכה על אפוא אל המקום הבולט – מקום החרוז. רבים מהפיטים הקדומים מאופיינים במילים קשות ובצורות מוזרות ומיחוזות ממין. בימי תור הזהב לשירה העברית בספרד סר חנס כתב בספרו **"שפט יתר"** שהפיטים **"מלאו מילות זרות וקשות כי לא נודע אז דקדוק לשון הקדוש"**. בכל זאת לצורכי השיר הטוב מיילים פיטניות קיימות ותיקות נחשבו טובות ממילים המחדשות חידוש גמור, ומילא סטיות לשון רבות שהתיירו המדקדקים כדי שייכון השיר כבר הופיעו בפייטים.

פדיאלקטים הערביים לשיר הערבי המובהר ופייטים לשיר העברי הצח בימי הביניים כן הייתה הכתיבה **"הרבענית בעל-ቤתי"** לשירי ביאליק.

ביאליק ראה לו לזכות את התפקידו מילוט מילים הרבה. באיגרתו לדניאל פרסקי, שלח מברלין בשנת תרפ"ב, היה ש"המציא" את **ಅಫಲೋಿತ**, **ತಗ್ರಬಾ**, **ರಷ್ರಷ** ו**עוד מילים**, וגם הודיע: **"המילים החדשות שמצאת במשה ידי לא חידשתי בכונה, לשם,** אלא הן נתחדשו לי מלאיחן בתוך כתיבה ולצרך" (איגרת ששה). החרת ביאליק הנודעת הזאת ניתנה, כאמור, בשנת תרפ"ב ועוד נכונו למשורר שלוש-עשרה שנות מלאכה שיש מהנה אמנות בחידושים מילים נוחות. אכן, מי שאינו מוחדר אלא לצורך השלת החסר הנדרש לא יחדש למען שיריו מיילים חד-פעמיות ובנות חלוף.

א. בשנת תרס"ד פרסם ביאליק בירחון **"השלם"** את שירו **"איך"**. באותה השנה החל לעורך את מדור דברי הספרות ב"**"השלם"**", והוא הוא העורך הקפדן שהקשר את ניקוד השורה **"לא בקשה נשוי כי אם הגלותך, רך אותך, אוטך, אוטך."** גם במחודרת היובל שיצאה בברלין בשנת תרפ"ד מנקד **אותך**, ורק במחודרת תרצ"ד, שהוכנה ונדפסה בתל אביב סמוך למות המשורר, ניקדו **אותך** אך החרוז נפל. הדקדוק והמתkon אברוניין. הדקדוק אפוא ניצל, אך החרוז נפל. האומנים בדי? בפרק **"תוקוני ביאליק ונמווקחים"**, שנטפרסמו ב"**"בוסתנאי"** מן כסלו תרצ"ה, כתב אברוניין כי ביאליק החזיק בטיעות זו לשם החרוז, ואולם בפעם זו הסכים המשורר לדעתו שאין לחוש גם חרוז בנגינה שהוא בלאו הци משובשת והחרוז יהיה באפון זה רופף" (גלאיון מו, עמ' 20). אכן, **אותך** כניקודה משנת תרס"ח בשורה **"ראי חרטוי אותך"** בשיר **"החולכת את מעמי"**, שאין בה ברכה למשקל ולהרزو, תוקנה כבר במחודרת תרפ"ח ונוקדה בה **אותך**. בספרו **"מחקרים בלשון"** (תש"ג) חזר אברוניין וכותב שbialik הסכים לתיקון כי **"בנגינה האשכנזית המשובשת יהיה החרוז מרופף"** (עמ' 80). אם אכן זה מן התקונים ש**"bialik סמך ידו עליהם"** (שם), אין זאת אלא שובב **"ביקש לעשות נחת רוח לאברוניין"** כדברים שלא פעם צוטטו מפיו וצדעת יצחק אברוני על **"נחת רוח למדקדים"** בפתחת מאמרו **"על השגיאות"** בכתב ביאליק, מאזנים תרצ"ד. בשנת תרפ"ז כתב ביאליק אל הסופר מ. מבש"ן על **"הפגימות הדקדוקיות"**: **"מקצתן שבשתי בכונה מותך מלאתם"**, אם לשם החרוז והמשקל, אם לשם קלות המבטא...". (איגרת תקעא).

במחודרותיהם לשירים הערביים שנכתבו בספרד העירו ביאליק ורבניצקי במקומות הסטיניה והשגיאה בתחילת **"לשם המשקל"** ו**"לשם החרוז"** ואחר כך אימצו את המונח **"בדוחק השיר"**. בשנת תרצ"ד הייתה תופעת טעויות הדקדוק הנשלחות בשירה העברית גלויה ונירה לביאליק, ולמה יתרצה לקבל את התקון

זkan עד העולם". למראה העין אין כאן חרוץ, אך למשמעות האוזן עוזילם שבגהיה הגלותית מתחזרות עם גוילם. עוד מיללים חריגות ומוקשות בעברית شبשירת ביאליק מתבארות על יסוד דרכו שתהחרורה לפניינו.

כשם שהמילונים אינם ממלדים שדוון בת מאות שנים, כן הם רושמים בסימן העברית החדשה ערבי מילים וביטויים נאים, נוכחים ואידיומטיים מן העברית שקדמה לה אשר בא לא הסתייגו/asפ' ביאליק אל שירותו בכללה וברוחחת ולא רק בדוחקה. בשביל להסיר את מקצת המכלה יובאו כבר כאן משרי ביאליק כמה ביטויים אלה, שגים במילון אברג'ושון לשנת 2003 עדין הם מוציאים בסימן "עברית חדשה".

הַב הַב שי"אומר הכלב" בשיר "ויהי נער קטון" ובשריר "מעשה ילדות" ננבחת בייחוד בספריו מוסר ויראים למון "תיקוני הזוהר" שחוברו בראשית המאה ה'היד' ("מאימתי הכלב העברי נובח הב הב?", פרקים בעברית לתוקופתיה, תשנ"ז). **"צמד החמד"**, בצל ובת-שים" שרוקדים בשיר הילדים "בגנת הירק" לא בעברית החדשה צמחו, ויכולתו דברי מורה עברי באיטליה במאה הט"ז באינגרטו: "שתינחם אהותי בשני בניה צמד חמץ" (איגרות מלמדים, מהדורות בוקסנבוים, תשמ"ו, עמ' 243). **וכדומה** בשיר הילדים הנער בעיר: "חולד, טגרס וכדומה" וגם בשיר "קיטינא" מילה רגילה אשר בימי הביניים נוצרה על פי וכיווץ (הרഗילה בלי ב') ולראיה: "כשהיתה בונה וסתורת או חופרת וכדומה" (תשובות מהר"ם מלובלין, 1616-1558, עמ' 11). היבטי "לא הגיד לי לבי" שאלתו ללו. היבטי "יש פושט למרגלית יד" מראש" שבסיר יישר פושעים" משמש כחמס מאות שנה. שלמה אלקבץ, מקובלן צפת במאה הטי'ז, כתב: "לבי אומר לי שליח רץ" כשבקש לומר "יש לי תחושה, נדמה לי שכך היה". שם השיר **"לא צפיתי באור מון הפקר"** הוא מطبع לשון עברית המתגשם במידוק ביטוי ארמי בתלמוד הבבלי והיה וגיל בחיבוריו הרבניים שקדמו לספרות ההשכלה כגון "שזכה מן הפקר" (ולא לעניין רכווש) בדברי משה FAGIZ, ליד ירושלים ב-1672, בספר **"שביר פושעים"**, לונדון תע"ד, עמ' 86.

בעברית של ימי הביניים וב עברית הרבנית שלפני ספרות ההשכלה מצא אפוא המשורר פתרונות נאים ומועילים לדוחק החרווי והמשלל בשיריו, ובמבחןeo זו הלק' בדרכם של המשוררים העבריים בספר שמצאו להם ווזרה ביצירות הלשון שבפיוט הקדום. העיוון בהعروתו לשיריהם ובקיאות ב"לשון הדורות" שנדרצה לו בכתיבתו יעמיקו את בינתנו ואת התבוננותנו בעברית של ביאליק.

את מרצע. בספרות הרבנית מיללים רבים ובו קמע, מטבח,ليلת ובית, שב עברית הנכונה הן לשון זכר, באות בלשון נקבה, וביאליק לא היסס לכתוב על עקצת של מרצע, כל שכן בשיר עמי שחריזה שובבית ולאDKDOKIyah ל. בפתח חוברת "לשונו" מחודש בטבת תרצ"ג הופעה ברכבת ועד הלשון העברית ל"מושרנו ואביר-לשונו" חיים נחמן ביאליק למלאות שנים שנח חייו". אברונין פרסם בה את אמרו "הלשון בשירי ח.ג. ביאליק" לצד השבחים שחלק לשומר העמיד על טעויותיו ותיקן בניסוח "צ"ל" או "ראוי להיות". לושאית ביאליק וה עברית הרבנית נוגע תיקונו "מרצע - לשון זכר בתלמוד". במאמרו זה התעלם אברונין מן החוזים וה משקלים ואת השורה החזרות עם עקצת לא רשם בגולי, כאילו לא יד החרויז בטעות (עמ' 17). בשיר "מי יודע עיר לישטינא" (תרס"א) כתוב ביאליק "בעל גוקע", והנה קבע כאן אברונין הנקדן-הנקדן: "אין לצורה זרגונית זו על מה לסייע" ופסק שה בטוי הנכוון הוא רק "בעל לישטן" – אני יודע! יחויז רק "בעל תוקע". בכל זאת התרכז במקצת והעיר "אין לאמר בעל תוקע אם לא על דרך הצלחה" (עמ' 15). במאמרים אחרים הביא אברונין בחשbon את צורכי השיר ולאו דזוקא מתוך הבנה סולחת.

ד. בשיר העם "יש לי גן" (תרס"ח) הפליא ביאליק לחרויז את תושתי לי שם דן, אכבע קתנה עם אפּרָן". לא ביאליק יצר את דן לשם החרויז, ולא בעברית החדשה שפּעטן וויניגן ישען, לשונן מהרץ-הונגן כדרישת השם חיה בתקופת-בשעון כהן לחרדי ועדי לשון חרב סעיך דה יין

